

آثار الرضا

در تاریخ و جغرافیای کازرون و شیراز

○ آثار الرضا (در تاریخ و جغرافیای کازرون و شیراز)

○ تألیف: صدرالسادات سلامی کازرونی

○ پژوهش: زهرا خوش‌بویی و موسی مطهری‌زاده

○ ناشر: کازرونیه، تهران، ۱۳۸۱، ۱۹۴ ص، بیست‌ونه ص، ۱۵۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۹۴۲۵۷-۰۰۵-۵

○ مجتبی خلیفه



سید ادیب حاج‌سیدمحمدرضا کازرونی، ملقب به «صدرالسادات» و متخلص به رضا، فرزند حاج میرزا رفیع کازرونی از شاعران و نویسندگان کازرونی عصر قاجار به شمار می‌رود. صدرالسادات از خاندان شیخ‌الاسلامی سلامی کازرونی است که از جمله خاندان‌های معروف و دانشمند کازرون بوده‌اند. او در سرودن شعر و شاعری ید طولایی داشته و در سرودن انواع شعر چون قصیده، غزل، رباعی و... ماهر بوده است. همچنین در علومى مانند عروض و قافیه و صناعات ادبی نیز تبحر داشته است.

صدرالسادات به واسطه طبع زیبای شعری به دربار سلاطین راه یافته و از این حیث دارای مال و ثروت و القاب گردید. به عنوان مثال او به مدت دو سال در دربار ناصرالدین شاه قاجار به مداحی مشغول و از مواجب و وظایف و تخفیف و مستمری و لقب و منصب و معافی در املاک و مزارع خود در کازرون برخوردار شد.

صدرالسادات علاوه بر کتاب آثار الرضا، آثار دیگری چون دیوان اشعار، مسافرت از مدینه به عریض و روضات النور نیز داشته است که از آن بین تنها اثر سه جلدی روضات النور باقی مانده است.

کتاب آثار الرضا نخستین بار در تاریخ ربیع‌الاول ۱۳۲۷ ق. مقارن پادشاهی محمدعلی‌شاه قاجار، در مطبعه اسلامیة شیراز به چاپ سنگی رسیده است.

مهمترین منابع مورداستفاده صدرالسادات در تألیف آثار الرضا به ترتیب کتاب فارسنامه ناصری، عالم‌آرای عباسی، کنزالانساب، زینة المجالس، زینة التواریخ، تاریخ نگارستان، الکامل فی التاریخ، جام جم، مزارت شیراز و غیره می‌باشد. صدرالسادات در سال ۱۳۵۴ ق. در کازرون درگذشت. مقبره او درحال حاضر در کنار دبستان

صدرالسادات کازرونی این شهر قرار دارد.^۱ کتاب آثار الرضا مشتمل بر یک مقدمه کوتاه و پنج کتاب (بخش) است.

نویسنده در مقدمه کتاب به وجه تسمیه کتاب اشاره کرده و هدف از تألیف آن را چنین بیان می‌کند:

«پس بر [هر] فردی از افراد نوع از دانشوران رمزآگاه و دقیقه‌شناسان حکمت‌های اله، مبرهن است که در [هر] عهد و اوان، از طبقات ابنای زمان همین که به حد رشد رسند مایل هستند که به قدر مرتبه هریک ز جا بلند شوند خُنگ خنگ سرکش خودآرایی در طریق ترقی به اقصی‌الغایه رام و آرام نموده، به سرمنزل کمال بالمآل، خود را برسانند و عنان و زمام یکران زیرپای خود را به سمت کتاب و کتابتی و تألیفی منعطف سازند که شاید نام نامی مرده آنها به آن آثار زنده و برقرار بماند.»^۲

«کتاب اول: فی حالات مؤلف آثار الرضا و اجداده» - این بخش در بیست فصل، به شجره‌نامه مؤلف اختصاص دارد. صدرالسادات طی آن به شرح زندگی اجداد خود که با بیست نسل به امام جعفر صادق (ع) می‌رسد، می‌پردازد و در انتها نیز زندگی‌نامه خویش را بیان می‌دارد. از مشاهیر خاندان مؤلف که در این بخش به آنها اشاره شده می‌توان به جد نخستین وی علی عریضی از فرزندان امام جعفر صادق (ع) که فردی عالم بوده است، سیدسلام‌الله احمدی از شاگردان علامه دوانی و سیدرضی‌الدین از مجتهدین برجسته عهدشاه عباس صفوی اشاره کرد.

«کتاب دویم: فی حالات کازرون» - نویسنده در این بخش به اوضاع تاریخی کازرون و مهمترین محله‌های آن اشاره نموده است. صدرالسادات در توصیف کازرون می‌نویسد:

«کازرون اقلیم ثالث از اقالیم سبعة است. کازرون جزیبی است از بهشت، خاک پاکش و طیب

هواش از بهشت سرشته، موطن و مولد و سامان حضرت سلمان و شهر سبز حضرت سلیمان (ع).^۳ او کازرون را «از بناهای طهمورث دیوبند، پادشاه سوم دنیا» ذکر می‌کند. سپس به وجه تسمیه کازرون، حدود کازرون، ویژگی‌های مردم این شهر، محله‌های معروف و باغ‌های زیبای آن (چون باغ نظر و باغ میرزا و نارنج‌های دویست ساله آنها) و ذکر علما و عرفای مشهور آن دیار پرداخته است. نویسنده قسمت اعظم این بخش را به معرفی محلات کازرون، ویژگی‌ها و بزرگان آن اختصاص داده است.

به نوشته صدرالسادات، کازرون زمان او «نزدیک به چهار هزار درب خانه» را شامل می‌شده است.

«کتاب سوم: ذکر شعرای کازرون» - در این بخش به بیست و سه شاعر کازرونی و نمونه‌ای از اشعار هریک اشاره شده است. از جمله این شعرا می‌توان ارشد شاعر کازرونی، اوحدی کازرونی، ایزدی کازرونی، بهاری کازرونی، جمالی کازرونی، رشید کازرونی، شهره کازرونی، رامش کازرونی، مقتون کازرونی و... را نام برد.

نویسنده در بیان سخنوری و فصاحت شعرای کازرون سخنانی اغراق‌آمیز بیان نموده است، چنان که گوید:

«شعرای کازرون در عصر خویش هریک در میدان سخنوری و فصاحت، گوی سبقت از حسان بن ثابت روده و خط نسخ بر رخساره دیوان فرزدق و شعرای ماسبق کشیده و افکار ابکار آب‌دارشان، زینت بخش دیباجة دیوان فصحای ماسبق و بلغای مالحق گردیده.»^۴

«کتاب چهارم: ذکر قرای کازرون» - نویسنده در این بخش کوتاه ابتدا به قریه امام آباد، قرای خمسة کازرون و بلوک شاپور اشاره نموده، سپس اسامی شصت و سه قریه کازرون را فهرست نموده

است. بیشتر مطالب این بخش در توصیف منطقه شاپور و نقش برجسته‌های مربوط به عهد ساسانی آن است.

«کتاب پنجم: حالات شیراز» - صدرالسادات این بخش را با سرودن قصیده‌ای در وصف شیراز آغاز می‌کند که با بیت زیر خاتمه می‌پذیرد:

عرض ممالک آفاق نزد اهل نظر

ده است و دهکده و شهر نیست جز شیراز
در این بخش به موضوعاتی چون حدود و موقعیت جغرافیایی شیراز و دروازه‌ها و محله‌های شیراز اشاره شده است. عمده مطالب این بخش به توصیف ویژگی‌ها، بزرگان، تجار و شعرای محله‌های یازده‌گانه شیراز اختصاص دارد. این محله‌ها به ترتیب عبارت‌اند از: محله اسحق بیگ، محله بازار مرغ، محله بالاکت، محله درب شاهزاده، محله درب مسجدنوی، محله سرباغ، محله سردزک، محله سنگ سیاه، محله لب‌آب، محله میدان شاه و در نهایت محله یازدهم یعنی محله یهودان.

صدرالسادات بیان می‌دارد که تعداد خانه‌های

یازده محله شیراز که در سال ۱۳۰۱ ق. سرشماری شده بود، ۶۳۲۷ خانه و جمعیت آنها، ۲۵۲۸۴ نفر مرد و پسر و ۲۸۳۲۳ نفر زن و دختر بوده است.

در پایان کتاب تعلیقات مفید مصححان، نمایه معنی برخی واژه‌ها، نمایه کسان و جای‌های متن و در نهایت کتاب نامه آمده است.

کتاب آثارالرضا (در تاریخ و جغرافیای کازرون و شیراز) از جمله آثار مفید دوره قاجار درباره جغرافیای تاریخی کازرون و شیراز می‌باشد. گرچه این کتاب در مقایسه با کتاب **فارسنامه ناصری** نوشته میرزاحسن حسینی فسایی و **نزهة الاخبار** تألیف حقایق نگار خورموجی، بسیار مختصر و موجز نگارش یافته، اما در ارتباط با جغرافیای تاریخی کازرون از منابع مهم و ارزشمند محسوب می‌شود. زیرا مؤلف خود از اهالی و بزرگان و مشاهیر این شهر بوده و در توصیف مختصر آن نهایت تلاش خود را به کار برده است.

مصححان محترم، در تصحیح کتاب **آثارالرضا**، از آثار ارزشمند مؤلف و مورخ مشهور

دوره قاجار، حقایق نگار خورموجی، به ویژه کتاب ارزشمند **نزهة الاخبار** وی هیچ‌گونه استفاده‌ای نبرده‌اند، درحالی که به نظر می‌رسد استفاده از دو کتاب **نزهة الاخبار** و **آثار جعفری** که هر دو نیز به چاپ رسیده‌اند، در تصحیح کتاب می‌توانست مفید باشد. در پایان ضمن تشکر از «نشر کازرونیه» به واسطه اقدام ارزشمندشان در راه تصحیح و چاپ متون تاریخی و ادبی خطه فارس، تداوم فعالیت‌های ایشان را در این راه آرزومندیم.

پی‌نوشت‌ها:

۱. برای دریافت اطلاعات بیشتر درباره نویسنده کتاب، به پیش گفتار کامل و مفید مصححان کتاب مراجعه شود.
۲. سلامی کازرونی، صدرالسادات: آثارالرضا (در تاریخ و جغرافیای کازرون و شیراز، کازرونیه، تهران، ۱۳۸۱، ص ۳.
۳. همان، ص ۳۹.
۴. همان، ص ۶۲.

جیرفت، کهنترین تمدن شرق



○ کوروش نصر

داعیه بزرگی را مطرح ساختند: «کهن‌ترین تمدن شرق». این داعیه اگرچه نشاط‌آور و هیجان‌انگیز است؛ اما دقت جامع علمی در آن دیده نمی‌شود؛ و این ناظر به مقدمه ایشان است که فاقد مباحثی تحلیلی است. شاید برای طرح این مباحث اندکی زود باشد و نیاز به آگاهی‌های بیشتر از منطقه هست اما مبانی این داعیه از کجاست؟

دکتر مجیدزاده دل‌بستگی فراوانی به بین‌النهرین دارند، از این روست که در تحلیل اساطیری خویش هم روی به این سوی دارند؛ در حالی که می‌دانیم این منطقه روایات اساطیری و حماسی فراوانی دارد که بخش اعظم روایات ملی ما که در شاهنامه هست، از این منطقه نشأت می‌گیرد. این منطقه شاید بتواند افق حماسه و اساطیر ما را نیز وسیع‌تر کند.

به هر روی، از تلاش دکتر مجیدزاده برای چاپ نفیس این کتاب با عکس‌های خوب که سه زبانه هم هست، سپاسگزار هستیم؛ گو این که کتاب را بسی گران کرده است. نیت ایشان جلوگیری از غارت بیشتر و فراهم آوردن پایه‌ای برای شناسایی آثار به غارت رفته است. در پایان باید اشاره کرد که سخن ناشر آنجا که می‌گوید: «جیرفت گوهر یگانه تاریخ و فرهنگ ایران بزرگ» سخنی غیرعالمانه و بی‌بنیاد و بی‌مایه است.

جیرفت، از حوزه‌های فرهنگی مهم باستانی ایران است. این منطقه از یک سو با بین‌النهرین و از سوی دیگر با تمدن‌های کهن هند پیوستگی داشته است و تاکنون به قدر اهمیت آن، بدان پرداخته نشده است. باز هم مثل همیشه، شامه تیزتر عوام زودتر به این آثار رسید و انبوهی را به یغما برد. آنچه باقی مانده، در کتاب حاضر تصویر شده است.

آثار حاضر در ساخت و تصویرپردازی بسیار هنرمندانه و متعالی است. این چنین هنری خود حکایت از «تمدن» این ناحیه دارد که برای «تمدن» انگاشتن این حوزه، به تمامی، راه درازی در پیش است؛ بررسی دقیق و عالمانه این حوزه از آن جمله است. با نگاهی کلی به اشیاء حاضر با هنری والا، زیبا و معنوی غنی مواجه می‌شویم؛ که البته تاویل اسطوره‌ای و فرهنگی آن نیاز به تأمل و دقت فراوان دارد که می‌بایست نه فقط در قیاس با تمدن بین‌النهرین، بلکه با همتای نزدیک‌تر و همسایش یعنی هند بررسی شود.

نویسنده و معرف اشیاء کتاب حاضر **یوسف مجیدزاده**، خود از باستان‌شناسان عالم است. کوشش ایشان در تهیه این کاتالوگ ارزنده است و معرف بسیار خوبی برای اشیاء این منطقه است. ایشان براساس اشیاء حاضر، و یک فصل حفاری،



○ جیرفت، کهنترین تمدن شرق

○ تألیف: یوسف مجیدزاده

○ ناشر: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی،

سازمان چاپ و انتشارات، با همکاری سازمان

میراث فرهنگی کشور، تهران، چاپ اول، خرداد

۱۳۸۲، ۲۴۸ ص، مصور، ۱۹۸۰۰۰ ریال

○ شابک: ۹۶۴-۴۲۲-۴۷۸-۷